

Benedictus XVI: geen zegen voor Latijns Amerika

door Peter Gelauff

Voor veel Latijns Amerikaanse katholieken is de verkiezing van kardinaal Ratzinger tot hoogste gezagsdrager van de rooms-katholieke kerk een grote teleurstelling. Wat valt er van deze paus, die in zijn vorige functie de bevrijdingstheologie in de ban deed, te verwachten? Verdere afkalving van de kerk in Latijns Amerika ten gunste van protestantse kerken en sektes lijkt onontkoombaar.

Hoe kort geleden is het nog maar dat bisschoppen en pastores in Latijns Amerika luid verkondigden dat de machts- en bezitsverhoudingen op het continent in strijd waren met het evangelie. 'Basta met het onrecht! Natuurlijk, ze zullen zeggen dat het politiek is, subversief en communistisch. Maar het is het Evangelie!' riep Dom Helder Camara, toenmalig bisschop van het Noord-Braziliaanse Olinda en Recife, tijdens een van zijn beroemde preken. 'Het moet afgelopen zijn dat weinigen niet weten wat ze aan moeten met zoveel grondbezit, terwijl miljoenen niet eens een klein stukje grond hebben om op te wonen; dat weinigen moeten braken om nog meer te kunnen eten, terwijl er jaarlijks vijftig miljoen mensen sterven van de honger; dat sommigen bedrijven bezitten die zich over de hele wereld uitbreiden, terwijl miljoenen geen werk hebben om hun dagelijks brood mee te verdienen!' En velen zeiden het met hem. Het was de tijd van de theologie van de bevrijding, de stroming in de rooms-katholieke kerk die, begeesterd door het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) en op basis van een marxistische maatschappijanalyse, de boodschap verkondigde dat het evangelie een Goed Bericht was, een boodschap van bevrijding uit slavernij en onderdrukking, uit armoede en ellende, uit slaafsheid en onmondigheid binnen en buiten de kerk. Van een 'kerk vóór de armen' moest de kerk een 'kerk ván de armen' worden: de arme als subject van de kerk en als subject van de geschiedenis. Overal vormden zich basisgemeenschappen die probeerden van onderop invulling te geven aan dit geëngageerde geloof en met hun praktijk de kerk te hervormen. Priesters en religieuzen verlieten hun beschermde omgeving en vestigden zich in de arbeiderswijken of gingen de politiek in. Berusting en overgave maakten plaats voor inzet en hoop.

IJzeren kardinaal

Opmerkelijk was dat zowel de Latijns Amerikaanse bisschoppenconferentie (CELAM) als de hoogste autoriteit in Rome (eerst paus Paulus VI en vanaf 1979 Johannes Paulus II) de 'optie voor de armen', een kernbegrip uit de bevrijdingstheologie, volledig omarmden, maar zich tegelijkertijd fel verzetten tegen de kerkopvatting die daarmee gepaard ging. De Congregatie van de Geloofsleer, door paus Wojtyła onder leiding gesteld van Joseph Ratzinger, vaardigde de ene oekaze na de andere banvloek uit. In 1984 gaf de paus de Congregatie toestemming een 'Instructie' te doen uitgaan waarin zij 'de aandacht vraagt van de pastores, de theologen en alle gelovigen voor de ontsporingen en risico's tot ontsporing, zeer schadelijk voor het geloof en het christelijk leven, die besloten liggen in bepaalde vormen van de theologie van de bevrijding.' Zeker honderdveertig theologen, waaronder veel bevrijdingstheologen, werd op gezag van de 'ijzeren kardinaal' tot zwijgen gedwongen of uit het ambt ontslagen.

De toekomst zal leren of dit starre beleid voortkwam uit de eigen opvattingen van de kardinaal of dat hij vooral een gezagsvol uitvoerder was van de directieven van paus Johannes Paulus. Voor zijn benoeming stond Ratzinger toch bekend als een gematigd theoloog, open voor de interreligieuze dialoog en voor de moderne wetenschap, erkentelijk voor de bijdrage van protestantse theologen aan een beter

begrip van de bijbel. De Braziliaanse bevrijdingstheoloog en voormalig adviseur van president Lula, Frei Betto, heeft er weinig vertrouwen in. 'In zijn laatste preek als kardinaal,' zo zei hij kort na het bekend worden van de pauskeuze, 'lanceerde Ratzinger zijn kandidatuur met een duidelijke positiebepaling. Hij beschuldigde de westerse cultuur van relativisme, veroordeelde het marxisme, het liberalisme, het atheïsme, het agnosticisme en het syncretisme als iemand die het culturele en religieuze pluralisme niet accepteert en nog droomt van een institutioneel soevereine kerk onder volkeren en regeringen, die iedereen haar waarden en gedragsnormen kan opleggen.'

Vrije val

De teleurstelling onder de gelovigen over de harde opstelling van de kerk resulteerde tijdens de laatste jaren van het pontificaat van Johannes Paulus II in een vrije val van de Latijns Amerikaanse kerk. Brazilië, het land met de meeste katholieken ter wereld (100 van de 182 miljoen inwoners) verliest jaarlijks een half miljoen gelovigen. In Costa Rica geeft 71,3 procent van de bevolking aan katholiek te zijn, terwijl het vorig jaar nog 77 procent was. Veel gelovigen stapten over op evangelische en charismatische kerken of keerden terug naar het geloof van hun inheemse of Afro-Amerikaanse voorouders. Elio Masferrer, voorzitter van de Latijns Amerikaanse Vereniging van Godsdienststudies: 'Als de rooms-katholieke kerk geen veranderingen doorvoert in haar centralistische structuur en in haar autoritaire boodschap, zal ze binnen vijftien jaar een geweldige inzinking krijgen.' Met Israel Batista, secretaris-generaal van de Latijns Amerikaanse Raad van Kerken, is hij van mening dat het Vaticaan zich onder de vorige paus verwijderd heeft van het dagelijkse leven van de mensen, van hun behoefte aan medeleven en liefde, en van hun aardse zorgen - thema's die in de evangelische kerken centraal staan. 'Als de kerk geen tolerantie weet op te brengen voor andere religies,' aldus Batista, 'en niet leert dichter bij de mensen en hun individuele noden te komen, zal ze terrein blijven verliezen.'

Frei Betto koestert nog een beetje hoop: 'Dat ontleen ik aan het feit dat Ratzinger de naam Benedictus XVI heeft aangenomen. Benedictus XV, paus van 1914 tot 1922, was een open man. Hij beëindigde de vervolging van de "modernisten", kende grote waarde toe aan de oecumene, bevorderde de dialoog tussen katholieken en anglicanen, en hij interesseerde zich voor de oosterse kerken. Bovenal bestreed hij het kolonialisme en zette hij zich tot het uiterste in voor de beëindiging van de Eerste Wereldoorlog.'

De toekomst zal leren of zijn hoop gerechtvaardigd is.

Oproep

Geen continent waar de (christelijke) religie zo'n impact heeft op het dagelijks leven als Latijns Amerika. De website Noticias (www.noticias.nl) wil daar meer aandacht aan besteden. Wie thuis is in het thema 'Religie en/in Latijns Amerika' en daar graag over wil schrijven, wordt opgeroepen zich bij de auteur van bovenstaand artikel (pgelauff@noticias.nl) te melden.

uit: Roodkoper, 10e jaargang, nummer 3, augustus 2005